

TÜRK KÜLTÜRÜNÜ ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ

TÜRK KÜLTÜRÜ

AYLIK DERGI

161

SAYI 161

YIL XIV

MART 1976

Dr. T'ang Ch'i, Moğol Sülâlesi devrinde Türk ve İslâm Dünyası ile Temaslarda Bulunan Şahsiyetler, (Taipei 1973), 464 s.

Türkiye Üniversitelerinde doktora yapan Milliyetçi Çin uyruklu öğrencilerden, aslında "siyasî ilimler" mezunu olmakla beraber Türkiye'ye burs kazandıktan sonra türkçe öğrenip Türk kültür ve târihiyle cidden ilgi ile çalışan Dr. T'ang Ch'i'nin doktora çalışması neşredilmiş bulunmaktadır: "Moğol Sülâlesi Devrinde Türk ve İslâm Dünyası ile temasda bulunan şahsiyetler", (Taiwan 1973). Foto-baskı ile basılan bu eserin üzerindeki 1970 tarihi, eserin tamamlandığı ve İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dekanlığına teslim edildiği yılı göstermektedir.

T'ang Ch'i çalışmasına merhum hocamız Ord. Prof. Dr. A. Zeki Velidi Togan ile başlamış, ancak Ankara Üniversitesinden Hocamız Prof. Dr. Bahaeddin Ögel ile de yakın temas ve işbirliği olmuştur. Prof. Togan, T'ang'ın Cengiz Han üzerinde çalışmasını, özellikle çağının şahsiyetlerinin biyografilerinin "Altan Depter" deki aslında Çin ve İslâm kaynaklarına akseden şekillerinin karşılaştırılmasını istemiştir. Bilindiği gibi resmî Moğol târihi, hem İlhanlı târihçisi Residdin'in Cami'üt-Tevârih'inde hem de Yüan-shih'de aksetmiştir. Bu konuda arkadaşımızın asıl kaynağı şüphesiz Çin kaynaklarıdır.

Çin târihinde, Yüan (Moğol) sülâlesi devri olarak anılan Çengiz evlâdının resmî târihi, Çin târihçiliği geleneğine uygun olarak, bu sülâle Çin'den ayrıldıktan sonra kaleme alınmıştır. Yüan-shih 210 cilt olup 1369-70 yıllarında çok

kısa bir zaman içinde yazılmış, dolayısıyla birçok yanlışlıklar da yapılmıştır. XIX. yüzyılda kaleme alınmış ve başlıca D'Ohsson gibi batılı tarihçilerin eserlerinden de istifade edilerek yazılan Hsin-yüan-shih (Yeni Yüan Târihi) yeni olmakla beraber Yüan - shih de olmayan bilgileri de ihtiva eder. Son olarak birçok kaynakların bilgisini dikkatle ve sadâkatla toplayan T'u-ch'i'nin eseri de bu çalışmanın temel kaynağıdır. Buradaki bilgiler ünlü İlhanlı çağı târihçisi Resideedin'in eserindeki bilgilerle karşılaştırılmıştır. T'ang Ch'i arkadaşımız Çin konusunda Resideedin'in verdiği bilgilerin hayli tashihe muhtaş olduğunu da belirtiyor.

Çengiz Han'ın maiyetindeki şahsiyetlerden önemli bir kısmı, özellikle Türklerin biyografileri vaktiyle Prof. Dr. Bahaeddin Ögel hocamız tarafından da türkçeye çevrilip yayınlanmıştır: Sino-Turcica, Taipei 1964. Dr. T'ang Ch'i orada bulunmayan 201 şahsiyetin hayat hikâyesini doktora çalışmasına esas olarak seçmiştir. Çalışmanın isminden de belli olduğu üzere bu 201 şahıs rastgele değil, bilhassa Türk ve İslâm âlemi ile temasda bulunanlar arasından ayıklanmıştır.

Yukarda da zikredilen 201 şahsiyet, mensup oldukları kabile veya zümreye göre gruplandırılmış ve tetkik edilmiştir. Eserin bölümleri demak olan bu tasnif, sırasıyla şöyledir: Nüchen'ler ve Kitaylar (7 biyografi, ilerde hep b.), Çinliler 17 b., Onggirat kabilesi 9 b., Aljigitai kabilesi 3 b., Tatar kabilesi 10 b., Dörben kabilesi 5 b., Arulat kabilesi 2 b., Huşin kabilesi 2 b., Üriangqadai kabilesi 1 b., Sünit kabilesi 1 b., Sal-

jut kabilesi 3 b., Oronar kabilesi 4 b., Oirat kabilesi 1 b., Besüt kabilesi 3 b., Kereit kabilesi 13 b., Merkit kabilesi 6 b., Barulas kabilesi 3 b., Cao'ureyit kabilesi 2 b., Jalayir kabilesi 8 b., Caciradai kabilesi 1 b., Uru'utai kabilesi 1 b., Börçigin-Kıyan kabilesi 4 b., Taici'ut kabilesi 1 b., Suldus kabilesi 2 b., Mang'ut kabilesi 1 b., Oronotai kabilesi 1 b., Moğollar 8 b., Ne'udai ve Çin kabilesi 1 b., Otegedai kabilesi 1 b., Qongqontan kabilesi 2 b., Naiman kabilesi 6 b., Tangut kabilesi 4 b., As kabilesi 4 b., Kıpçak kabilesi 9 b., Kanglı kabilesi 6 b., Beşbalgı 1 b., Uygurlar 3 b., Huelmuei'ler 2 b., Ba'arin kabilesi 4 b., Keşmir 1 b., Ursut, Telengüt ve Kestimi'ler 1 b., Argun kabilesi 1 b., Karluk 1 b., Batı bölgesinden gelenler 4 b., Hangi kabileden olduğu bilinmeyen 5 b., ve 1206 yılındaki tâyinnâmedeki binbaşılar ve Çengiz Han'ın yakın hizmetçileri 22 biyografi. Aslında biyografi sayısı 201'in üstünde olup bu şahısların oğullarından da sırası geldikçe bahsedilmektedir.

Her kabile veya grupta, ilk önce o kabile hakkında Çin ve İslâm kaynaklarının bilhassa Resideddin'in verdiği bilgi hülâsa edilmektedir. Meselâ Kanglı'lara Hsin Yün-shih'de K'ang-li veya K'ang-lin denilmekte olup Kırmızı Tık (Ch'in-t'i) lerden idiler. Resideddin'e göre ise isimlerini Oğuz Kağan devrinde almışlardır. Bu çeşit bilgilerden sonra sırasıyla seçilen biyografiler inceleniyor. Ayrıca her biyografiden önce muhakkak bir soy kütüğü olup sözü edilen zatın ecdadı ve torunları da önemleri nisbetinde gösterilmektedir. Metinde geçen ölçü, deyim ve bilhassa coğrafi isimler de açıklanıp aydınlığa çıkarılmaktadır. Bu hususta haritalardan da faydalanılmış olup, meselâ Moğol ordusunun Cava adalarına seferini gösteren 391. sahifedeki harita bu cümleden çok önemlidir.

Ele alınan hemen her biyografide

Çengiz Han'ın ve sonraki devrin târihini aydınlatacak önemli hususlara temas edilmiştir. Biyografileri okudukça daha iyi anlıyoruz ki gerek Çengiz Han ve gerekse halefleri kabiliyetli, cesur ve zeki kişileri tanımış ve onları en yüksek makamlara çıkarmasını bilmişlerdir. Onlara tam olarak güvenmişler ve bu emniyetlerinde çoğu zaman yanılmışlardır. Dr. T'ang Ch'i'nin bu çalışmasında ortaya koyduğu birçok önemli husustan birisi Moğol ordularının Kıbrıs adasında da sefer yapmış olmalarıdır. Hulagu'nun kamandanlarından Kuo K'an'ın Kıbrıs adasına da sefer yaptığı devrin resmî târihi Yüan shih de açıkça bellidir. "Fu-lan" adasına karşı yapılan bu harekât şimdiye kadar pek gözönüne alınmamıştı. (49. s.). Ancak buradaki ifade birçok bakımlardan Resideddin'in verdiği bilgiyle de uyuyor ki sayın meslekdaşım bu noktaya pek temas etmemiştir.

Dr. T'ang Ch'i'nin eserlerinde pek çok önemli kişinin biyografisi olup bunları isim olarak sıralamak güçtür. Meselâ üç nesilden insanı inceleyen Yehlüch'u-ts'ai (9-13. s.); Celme (124-126. s.) Cebe (146-153. s.) Baicu (154-156 s.) Ong Han (157-178 s.) Camuka (231-237 s.) Çormağan (268-272 s.) bu cümledendir.

Türk târihi ile çalışmalarına devam eden ve özellikle Çin kaynaklarını bizim açımızdan tahlil edip neticelerinden bir kısmını yayınlayan ("Türk Târihine âit Çin kaynakları", Târih Enstitüsü Dergisi, Sayı: 2 (Ekim 1971), 181-210 s.) aziz meslekdaşım Dr. T'ang Ch'i'nin bu eseri sadece Çengiz Han târihi ile uğraşanlara değil Türk târihiyle ilgilenenler için önemli yenilikler getirmektedir. Çin kaynakları üzerindeki çalışmalarına devam edip bu hususta yeni eserlerini beklediğimizi ilâve edelim.

Dr. Tuncer Baykara